

■ Riksbankens företagsundersökning: viss avmattning under hösten och ökad konjunkturoro

Företagen uppger att både produktionen och sysselsättningen har fortsatt att öka det senaste kvartalet jämfört med kvartalet innan. Företagens svar tyder emellertid på att en viss dämpning av aktiviteten har skett under hösten. Förväntningarna inför det kommande kvartalet/året är nedjusterade. Det framgår framförallt i företagens prissättningsplaner för det kommande året. Företagen anger nu att prishöjningarna kommer att bli lägre än vad de angav i föregående undersökning i september. Det finns få tecken på att efterfråge- och utbudsförhållandena på olika marknader skulle ha ändrats på något påtagligt sätt under hösten enligt företagen. I sina svar förefaller företagen vara mer oroad över den allmänna oron för konjunkturutvecklingen än över faktiskt ändrade förhållanden. Höstens finansiella oro har haft liten direkt påverkan på företagens verksamhet så här långt. Liksom i föregående undersökning räknar livsmedelsproducenter och företag inom dagligvaruhandeln med att vissa livsmedelspriser fortsätter att stiga till följd av höjda internationella foder- och spannmålspriser.

Fakta om undersökningen

Riksbanken genomför en undersökning bland företag i näringslivet inför varje penningpolitisk rapport, det vill säga tre gånger per år. Huvudsyftet med undersökningen är att få fördjupad information om hur företagen uppfattar den aktuella situationen i ekonomin och hur man avser att planera och agera utifrån de aktuella förhållandena. Ett annat syfte är att öka Riksbankens kunskap om företags- och branschförhållandena i näringslivet i allmänhet. Resultaten från undersökningen kompletterar således andra statistikkällor och metoder som Riksbanken använder sig av.

Det finns begränsningar för hur resultaten kan generaliseras eftersom antalet intervjuade företag är förhållandevis litet (cirka 60) och urvalet är inte heller gjort för att vara representativt för näringslivet som helhet. Fördelen med att genomföra djupintervjuer ligger istället i att de ger en stor mängd detaljerad information om hur företagen agerar givet omständigheterna i ekonomin. Med hjälp av denna information bör man över tid också kunna urskilja olika handlingsmönster hos företagen som är specifika för vissa ekonomiska förhållanden. En analys av dessa mönster skulle också kunna förbättra tolkningsmöjligheterna av den generella statistiken. Dessa mönster är inte enkla att klassificera men är värdefulla i Riksbankens kunskapsuppbyggnad om företagens situation och beteende.

Ett 60-tal företag intervjuades huvudsakligen under december 2007

Personal från Riksbanken intervjuade cirka 60 företag under vecka 48 till vecka 2. Endast medelstora och stora företag ingår i undersökningen och det var huvudsakligen andra företag än de som ingick i den förra undersökningen som intervjuades den här gången. Tillsammans sysselsätter de intervjuade företagen drygt 300 000 anställda i

Sverige, cirka 11 procent av den totala sysselsättningen i näringslivet. I de flesta fall genomfördes intervjuerna på plats hos företaget med representanter för företagets ledning under ungefär 1 timme. De intervjuade har fått svara på frågor om hur de ser på företagets aktuella situation med avseende på bland annat produktion, sysselsättning och priser. Svaren har sedan markerats på en tregradig skala: ökat, oförändrat eller minskat och i vissa fall som ja respektive nej.

Fortsatt god utveckling i näringslivet men en dämpning under hösten och ökad oro

De centrala frågorna i Riksbankens företagsundersökning berör företagets bedömning av utvecklingen av produktion/försäljning, sysselsättning och priser. Därtill efterfrågas även bedömningar av kapacitetsutnyttjande, konkurrenssituation, brist på arbetskraft, lönsamhet och investeringsplaner. I den undersökning som har genomförts under vintern svarar företagen att en viss dämpning av aktiviteten ägt rum under hösten och att det de är oroliga för konjunkturutvecklingen framöver. Resultaten från Riksbankens undersökning överensstämmer med andra källor, som till exempel Konjunkturbarometern, där det också framgår att det under senare tid skett en dämpning i näringslivets aktivitet. De viktigaste slutsatserna från Riksbankens undersökning kan sammanfattas i följande punkter:

- Produktion, sysselsättning och priser har fortsatt att öka det senaste kvartalet/året men en viss dämpning av aktiviteten jämfört med föregående undersökning i början av hösten har skett. Detta märks tydligast inom industrin och inom handeln.
- Förväntningarna inför nästa kvartal är generellt mer dämpade nu jämfört med undersökningen i september framförallt avseende företagets produktion/försäljning samt industrins och byggföretagens sysselsättningsplaner. De nedjusterade förväntningarna märks också i företagets syn på prisutvecklingen för det kommande året som är lägre än i föregående undersökning.
- Det finns få tecken på att den finansiella oron i världen skulle ha fått en direkt påverkan på företagen. Däremot finns en oro för att en allmän avmattning i ekonomin kan vara förestående.
- Företagen fortsätter att uppge att produktivitetstillväxten har varit god och känner inte igen bilden av avtagande produktivitetstillväxt från nationalräkenskapsstatistiken. De säger sig inte heller ha märkt att kostnaderna skulle ha ökat på något påtagligt sätt.
- Utfallet av förra årets avtalsrörelse betecknas av företagen själva som "högt" och detta väntas leda till ytterligare rationaliseringar i verksamheten och/eller till höjda priser.

- De stigande världsmarknadspriserna på bland annat spannmål har lett till prishöjningar på livsmedel. För vissa produkter som kött och bröd väntas enligt både producenter och handlare ytterligare prishöjningar under 2008.

Produktionen/försäljningen ökar men dämpade förväntningar

Företagen inom industrin, bygg, handel och privata tjänstenärningar uppger att både produktionen/försäljningen och sysselsättningen fortsatt att öka under det senaste kvartalet. Starkast är utvecklingen i byggbranschen där samtliga intervjuade företag uppger ökade byggvolymerna det senaste kvartalet. Även inom tjänstenärningarna uppger en majoritet av företagen att försäljningen eller efterfrågan på företagets tjänster har ökat. Företagen inom dessa sektorer uppger i allmänhet att konjunkturläget är fortsatt mycket bra. Svaren kan exemplifieras på följande sätt: "Det är en så fruktansvärt bra konjunktur", "Kriser läser vi bara om i tidningarna, inget som vi har märkt av".

Inom delar av industrin och handeln finns det tydligare tecken på att en dämpning av aktiviteten har ägt rum under hösten och sättes att beskriva situationen kan till exempel vara av följande karaktär: "Efter sommaren har ökningstakten i efterfrågan dämpats", "Lite trögare i marknaden", "Varulagren har ökat mer än önskvärt i höst, det är en liten avmattning på gång", "Det är inte lika hett som det har varit tidigare".

Inför nästa kvartal är företagens förväntningar nu något mer dämpade jämfört med föregående undersökning. Fortfarande tror majoriteten av företagen att produktionen och försäljningen kommer att öka men andelen har minskat något jämfört med föregående undersökning. Svaren bland byggföretagen och delar av tillverkningsindustrin är dock fortfarande mycket positiva. Istället är det bland tjänsteföretagen och framförallt inom handeln som förväntningarna om ytterligare försäljningsökningar har justerats ned jämfört med föregående undersökning. Inom dagligvaruhandeln är man bland annat orolig för att de högre livsmedelspriserna kan verka dämpande på den övriga försäljningen och därmed minska försäljningsvolymerna.

Det är fler industriföretag nu jämfört med föregående undersökning som anger att de i dagsläget kan klara av att öka produktionen om en oväntad efterfrågeökning inträffar vilket tyder på att företagen har mer ledig kapacitet nu jämfört med föregående undersökning. Några av svaren bland storföretagen antyder att det är hos underleverantörerna som det huvudsakligen finns mer ledig kapacitet. Inom handel och tjänstenärningarna anger företagen att bristen på arbetskraft är något mindre nu än i föregående undersökning. Inom byggbranschen anger alltså företagen att det är brist på arbetskraft. Liksom i föregående undersökning svarar företagen att det framförallt är personer med olika typer av specialistkompetens som det är brist på. Sammantaget är det ändå relativt lite i företagens svar som tyder på att det råder en generell arbetskraftsbrist i den svenska ekono-

min. De flesta företag uppger att de kan få tag på den arbetskraft de behöver.

Sysselsättningsplanerna är nedjusterade

Företagen anger att sysselsättningen har ökat det senaste kvartalet men det är färre företag nu än i föregående undersökning som uppger en ökning av sysselsättningen. Tydligast är det inom industrin där bara ett fåtal av de intervjuade företagen uppger att de har ökat antalet anställda det senaste kvartalet. Bland företagen i byggbranschen och inom handeln och tjänstenäringarna förefaller nyanställningarna ha fortsatt att öka den senaste tiden.

Resultaten tyder på att företagen i allmänhet är mer avvaktande till att öka antalet anställda framöver. Företagen inom byggbranschen som i den tidigare undersökningen entydigt uppgav ökande anställningsplaner är nu mer splittrade i synen inför det kommande kvartalet. Till viss del kan detta vara en säsongseffekt (byggandet minskar vanligtvis under vintern) men det finns exempel på företag som beskriver situationen som att "byggbranschen inte längre har fullt kapacitetsutnyttjande". Även inom industrin är planerna på att öka antalet anställda nu lägre än i föregående undersökning. Inom tjänstebranscherna och handeln är förändringarna små jämfört med september.

Bland bemanningsföretagen är synen på den kommande sysselsättningsutvecklingen inte entydig. Bemanningsföretagen anger att en eventuell avmattning i sysselsättningen först märks i de rekryterande företagens anställningsplaner. En del av de intervjuade bemanningsföretagen uppger att de inte har observerat några förändringar i företagets faktiska efterfrågan på personal eller i deras rekryteringsplaner. Andra uppger däremot att företagen är något mer avvaktande i sina planer på att hyra in personal och att de nu inte heller tecknar lika långa uthyrningskontrakt som tidigare.

Företagen räknar nu med lägre prishöjningar än vad man gjorde i föregående undersökning

En överblick av företagen uppger att priserna det senaste året har ökat mer än vad som brukar vara vanligt. Jämfört med resultaten från föregående undersökning i september är skillnaderna överlag små. Skillnaderna är däremot större när det gäller det kommande årets prisplaner. Byggföretagen uppger att man kommer att höja priserna mindre än vanligt under det kommande året. Som orsak anger man bland annat att prisutvecklingen för bostäder och för kommersiella lokaler redan har stabiliserats. En del företag väntar sig också en avmattning på fastighetsmarknaden och även i den allmänna konjunkturen i år och räknar därför med att prisökningstakten blir lägre. Även i andra branscher finns det tecken på att planerna på att höja priserna är mer dämpade jämfört med undersökningen i september. En del av företagen hänför detta till de osäkrare konjunkturutsikterna. I andra fall finns det branschspecifika anledningar till att prisökningstakten

kan bli lägre. Inom till exempel energiområdet leder de stora investeringarna till en utbyggnad av elproduktionen vilket enligt företagen torde pressa ned priserna på längre sikt. Planer på att höja priserna mer än vanligt finns också. En del av livsmedelsproducenterna har genomfört prishöjningar under hösten och aviserar att ytterligare prishöjningar kommer att ske i år. Liksom i föregående undersökning anger man att detta är en följd av internationellt stigande priser på bland annat foder, kött och spannmål. Livsmedelshandeln anger i sin tur att man kommer att föra vidare prishöjningarna till konsumenterna. Andra skäl som anges för prishöjningarna är högre transport- och lönekostnader inom handeln.

Kostnads- och produktivetsutvecklingen fortsatt kontrollerad

Företagen uppger att utfallet av årets avtalsmässiga löneökningar blev högre än i den föregående avtalsrörelsen. Flera företag betecknar avtalet som "dyrt". De uppger samtidigt att kostnadsökningarna kommer att leda till fortsatta rationaliseringar av verksamheten och även till färre antal anställda men också till höjda priser. Det är framförallt företag inom handeln och tjänstenäringarna som uppger att lönekostnadsökningarna är svåra att klara av med höjd produktivitet varför effekterna på sysselsättning och priser också kan bli större. Företagen i andra branscher i näringslivet - till exempel delar av industrin och byggföretagen - förefaller vara något mindre bekymrade över lönekostnadsutvecklingen. Det kan i sin tur bero på att dessa företag bedömer det vara lättare att parera kostnadsökningarna via högre arbetsproduktivitet och/eller att det är lättare att föra över kostnadsökningarna till kunderna i form av högre priser.

Liksom i föregående undersökning uppger företagen i allmänhet att produktivetsutvecklingen är fortsatt god. Den minskning i produktivitet som nationalräkenskaperna har registrerat för det svenska näringslivet säger sig företagen inte känna igen i den egna verksamheten. Även om det svårt att mäta och jämföra förändringar av produktivitet över tiden förefaller företagen inte ha observerat någon större negativ förändring i vare sig effektiviteten i produktionen eller i kostnaderna under den senaste tiden. I de fall företagen uppger problem med produktivitet har det berott på att det har uppstått flaskhalsar och störningar inom produktionen som tillfälligt sänkt produktivitet. Inom andra branscher har en sjunkande efterfrågan och produktion medfört att den genomsnittliga arbetsproduktiviteten fallit när sysselsättningen inte minskat i motsvarande omfattning. Företagen uppger inte heller att lönsamhetsutvecklingen i allmänhet skulle ha blivit påverkad av en sämre produktivitetstillväxt.

”Vi oroar oss för oron. Det finns en stor nervositet men vi har inte sett någon nedgång.”

I undersökningen tillfrågades företagen om de har märkt av några effekter av höstens finansiella oro i sin verksamhet. Företagen hade i allmänhet få direkta observationer. Några företag uppgav att upplåningen blivit något dyrare och att det också kunde vara något svårare att få korta lån men att det inte var fråga om någon dramatisk utveckling. I mer räntekänslig verksamhet har de höjda korta räntorna medfört ökade kostnader för företagen och/eller för kunderna. Detta kan i sin tur påverka efterfrågan och lönsamheten men inte heller här förefaller det vara fråga om några stora effekter. Ytterligare andra företag uttrycker en viss oro för att bankerna kan komma att minska kreditgivningen framöver men i dagsläget finns det inget som tyder på det. Sammantaget finns det alltså få tecken på att höstens finansiella oro skulle ha haft för företagen själva direkt observerbara effekter.